

Katowice, 2 października 2014 r.

KMP.571.63.2014.MK1

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji w Areszcie Śledczym w Sosnowcu
(wyciąg)**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku z dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, dalej: OPCAT) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 15 i 16 maja 2014 r., do Aresztu Śledczego w Sosnowcu, mieszczącego się przy ul. Radocha 25 (zwanego dalej Aresztem lub jednostką) udali się pracownicy Zespołu „Krajowy Mechanizm Prewencji” (zwanego dalej: KMP lub Mechanizmem): Magdalena Filipiak (prawnik, psycholog), Przemysław Kazimirski, Marcin Kusy, Michał Kleszcz (prawnicy).

Pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji sprawdzili na miejscu sposób traktowania osób pozbawionych wolności, w szczególności pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono rozmowę z panem ppłk. mgr. inż. Andrzejem Balińskim, dyrektorem Aresztu Śledczego w Sosnowcu;
- dokonano oglądu terenu jednostki oraz pomieszczeń mieszkalnych, w tym: wybranych losowo cel mieszkalnych, celi izolacyjnej, celi zabezpieczającej, świetlic, pól spacerowych, łaźni, sali widzeń, ambulatorium;
- przeprowadzono w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy z osadzonymi oraz niektórymi pracownikami jednostki;
- przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi osadzonymi;

- zapoznano się z dokumentacją Aresztu, m.in.: aktami osobowymi wybranych losowo osadzonych, wybranymi książkami przebiegu służby oddziałowych, dokumentacją związaną ze stosowaniem środków przymusu bezpośredniego.

W trakcie oglądu wykonano dokumentację fotograficzną oraz użyto dalmierza w celu pomiaru powierzchni niektórych pomieszczeń.

Pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji poinformowali dyrektora Aresztu o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności, a także wysłuchali jego uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji zapoznano się m.in. z następującymi dokumentami:

- zarządzeniem nr 29/2014 Dyrektora Aresztu Śledczego w Sosnowcu z dnia 14 maja 2014 r. w sprawie porządku wewnętrznego obowiązującego w Areszcie Śledczym w Sosnowcu;
- oceną działalności Aresztu Śledczego w Sosnowcu za 2013 r.;
- protokołami kontroli sanitarnych, przeprowadzonych w dniach 16 stycznia oraz 13 listopada 2013 r. przez Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Sosnowcu;
- wykazami szkoleń, zorganizowanych dla funkcjonariuszy w roku 2013 i 2014 oraz zaplanowanymi w okresie od dni wizytacji do końca 2014 roku;
- sprawozdaniem z wizytacji Aresztu Śledczego w Sosnowcu przeprowadzonej w dniu 24 kwietnia 2013 r. przez sędziego Sądu Okręgowego w Katowicach – wizytatora ds. penitencjarnych;
- programem przedsięwzięć w zakresie przeciwdziałania narkomanii, zawierającym zadania dla poszczególnych pionów służbowych i pracowników Aresztu Śledczego w Sosnowcu.

2. Legalność pobytu

Areszt Śledczy w Sosnowcu jest jednostką przeznaczoną dla skazanych oraz tymczasowo aresztowanych mężczyzn. Pojemność aresztu wynosi 351 miejsc, w tym 251 miejsc przeznaczonych jest dla skazanych odbywających karę pozbawienia wolności, a 100 dla tymczasowo aresztowanych. W dniach wizytacji w jednostce przebywało 327 osadzonych, w tym: 310 skazanych, 11 tymczasowo aresztowanych, 3 ukaranych oraz 3 osoby o podwójnym statusie (skazani i tymczasowo aresztowani).

Większość osób skazanych odbywa karę w systemie programowego oddziaływania (56% skazanych). Karę pozbawienia wolności w systemie zwykłym odbywało (43% osadzonych), natomiast do systemu terapeutycznego zakwalifikowane zostały 3 osoby.

3. Personel

W Dziale Penitencjarnym Zakładu zatrudnionych jest 13 osób (1 kierownik, 10 wychowawców, 2 psychologów). Liczba psychologów spełnia wymogi zawarte w Instrukcji Nr 2/12 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 29 lutego 2012 r. *w sprawie tworzenia i organizacji oddziałów penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych*, zgodnie z którą w celu osiągnięcia standardów pracy penitencjarnej, na jednego psychologa penitencjarnego powinna przypadać grupa 200 osadzonych.

W dziale ochrony pełni służbę 80 funkcjonariuszy.

Wśród przeprowadzonych od początku 2013 r. do dnia wizytacji postępowań dyscyplinarnych jedno dotyczyło bezpośrednio osób osadzonych – w związku z ujawnionymi nieprawidłowościami podczas stosowania przymusu bezpośredniego dowódca zmiany został ukarany karą dyscyplinarną degradacji na niższe stanowisko służbowe.

Spośród szkoleń zorganizowanych od dnia 1 stycznia 2013 r. do dnia wizytacji wymienić należy szkolenia dotyczące: przeciwdziałania nietolerancji i ksenofobii w aspekcie prowadzonych oddziaływań resocjalizacyjnych; stosowania środków przymusu bezpośredniego (podstaw prawnych, przyczyn stosowania, rodzajów, dokumentacji i kontroli); ćwiczenia praktyczne – zastosowanie pasa obezwładniającego jednoczęściowego/wieloczęściowego, kasku ochronnego, kaftana bezpieczeństwa w celi zabezpieczającej; szkolenia dot. radzenia sobie z niepokojem i atakami paniki; zasad i sposobów sporządzania indywidualnych programów oddziaływań; ćwiczeń praktycznych – zakładanie kajdanek; zdarzeń nadzwyczajne – sposób dokumentowania, analizy zdarzeń nadzwyczajnych w Areszcie Śledczym w Sosnowcu; zapobieganiu samobójstwom – szkolenie dotyczące Instrukcji nr 16 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej; doskonalenie technik samoobrony.

Mając na względzie wymogi europejskie w zakresie szkoleń przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji podkreślają także, że personel pracujący z osobami pozbawionymi wolności winien przechodzić systematyczne szkolenia dotyczące praw i obowiązków osób przebywających w miejscach detencji. Zgodnie bowiem

z Europejskimi Regułami Więziennymi [Zalecenia Rec (2006)2] *Kierownictwo zapewnia, by w trakcie pracy zawodowej cały personel utrzymywał i poszerzał swoją wiedzę i kwalifikacje poprzez uczestnictwo w organizowanych w odpowiednich odstępach czasowych wewnętrznych kursach i poprzez ogólny rozwój* (reguła 81.2). *Szkolenie całego personelu obejmuje wiedzę w zakresie międzynarodowych i regionalnych instrumentów i standardów praw człowieka, w szczególności dotyczy to Europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Europejskiej Konwencji o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu, jak również stosowania Europejskich Reguł Więziennych* (81.4). W związku z powyższym pracownicy Mechanizmu zalecają przeprowadzenie szkolenia skierowanego do wszystkich funkcjonariuszy pracujących bezpośrednio ze skazanymi dotyczącego praw człowieka i międzynarodowych standardów wykonywania kary pozbawienia wolności.

Należy podkreślić, iż przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji pozytywnie ocenili fakt, iż w programie szkoleń, zaplanowanych na trzeci kwartał 2014 r. ujęto szkolenie pt. *Wizytacje jako środek kontroli Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom (CPT). Działalność Krajowego Mechanizmu Prewencji*.

4. Warunki bytowe

Osadzeni w Areszcie Śledczym w Sosnowcu zakwaterowani są w 3 pawilonach mieszkalnych (oznaczonych literami A, B oraz C), wchodzących w skład 4 oddziałów penitencjarnych.

Większość ścian w celach, których oglądu dokonali przedstawiciele KMP, była w dobrym stanie, z uwagi na przeprowadzane na bieżąco remonty. Według *Sprawozdania z działalności Aresztu Śledczego w Sosnowcu za rok 2013* w sprawozdawczym okresie wykonano między innymi następujące prace remontowe: remont 45 cel mieszkalnych, zabudowę kąpoków sanitarnych w 11 celach, remont generalny łaźni w oddziale I, malowanie korytarzy we wszystkich oddziałach penitencjarnych oraz świetlicy w oddziale IV, adaptację pomieszczeń po byłej pralni na pomieszczenia socjalne dla kuchni więziennej, remont pomieszczeń do przeszukań osadzonych, remont kaplicy. Przedstawiciele KMP pozytywnie oceniają podejmowane przez administrację jednostki prace remontowe, w szczególności dostrzegają poprawę warunków bytowych w stosunku do panujących w trakcie wizytacji przedstawiciele

Rzecznika Praw Obywatelskich, mającej miejsce w 2009 r. Wizytujący zalecają równocześnie kontynuację wymienionych prac, gdyż niektóre z cel nadal wymagają przeprowadzenia remontu z uwagi na stwierdzone ubytki ścian, zagrzybienie oraz ubytki w podłogach (przykładowo należy tu wskazać cele nr 47, 56, 63 na oddziale IV).

Wizytowana jednostka zapewnia zakwaterowanie skazanych w celach mieszkalnych z zachowaniem normy 3m². W Areszcie wyodrębniono 57 cel mieszkalnych, w tym: 11 cel ośmioosobowych, 10 cel cztero- i siedmioosobowych, 7 cel trzyosobowych, 5 cel dwu-, pięcio- oraz dziewięcioosobowych, 3 cele jednoosobowe, 1 celi czternastoosobowa. W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji, pomimo że przepisy krajowe nie określają maksymalnej pojemności cel mieszkalnych w jednostkach penitencjarnych, to jednak odwołując się do ogólnych zasad wyrażonych przede wszystkim w aktach prawa międzynarodowego, należy stwierdzić, iż warunki sanitarno-higieniczne panujące w celach mieszkalnych kilkunastoosobowych nie zapewniają standardów minimalnych tak, aby można było mówić o poszanowaniu praw i godności przebywających w nich osób.

Podobne stanowisko wyraził Komitet Zapobiegania Torturom (dalej: CPT) w Jedenastym Sprawozdaniu Ogólnym [CPT/Inf (2001)16]: *W wielu krajach wizytowanych przez Komitet, zwłaszcza w Europie Środkowej i Wschodniej, osadzonych często umieszcza się w celach wieloosobowych, w których koncentruje się całość lub większa część życia codziennego, tj. sen i aktywność dzienna, włącznie z higieną osobistą. Komitet zgłasza zastrzeżenia do samej idei takiego kwaterowania osadzonych w zamkniętych zakładach karnych. Zastrzeżenia te są tym większe, gdy w omawianych celach panuje znaczne zatłoczenie i niezdrowe warunki. Rzecz jasna, kwaterowanie w dużych celach wieloosobowych może być w pewnych krajach determinowane różnymi czynnikami, w tym kulturowymi. Tym niemniej na temat cel, w których żyją i śpią dziesiątki osadzonych razem, można powiedzieć więcej złego niż dobrego. Duże cele wieloosobowe nieodłącznie wiążą się z brakiem prywatności życia codziennego osadzonych. Ponadto, istnieje wysokie ryzyko zastraszenia i przemocy. Cele wieloosobowe sprzyjają rozwojowi subkultur przestępczych i ułatwiają utrzymanie spójności takich organizacji. Utrudniają także – jeśli nie uniemożliwiają – sprawowanie właściwej kontroli przez personel penitencjarny (...). W systemie dużych cel wieloosobowych właściwe kwaterowanie poszczególnych osadzonych, oparte na indywidualnej ocenie ryzyka i potrzeb, staje się zadaniem prawie niemożliwym.*

Wskazane wyżej problemy zwiększają się jeszcze, gdy przekroczono rozsądny poziom zapelnienia tych cel; poza tym w takiej sytuacji łatwiej o znaczne pogorszenie panujących warunków na skutek przeciążenia wspólnych urządzeń, takich jak umywalki czy toalety, a także niewystarczającej wentylacji.

Nie wszystkie cele mieszkalne posiadały kąpiki sanitarne zabudowane do wysokości sufitu. Przykładowo, w celi nr 15, w której osadzonych zostało 7 osób, kąpik zabudowano jedynie do wysokości ok. 1,5 m. Należy wskazać, że zgodnie z linią orzecniczą Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (sprawa Peers przeciwko Grecji, skarga nr 28524/95) oraz mając na uwadze zalecenia CPT zaznaczyć należy, że **korzystanie z otwartego kąpika sanitarnego w sytuacji, gdy w celi przebywa więcej niż jeden osadzony, może zostać uznane za poniżające traktowanie.** W związku z powyższym pracownicy KMP zalecają całkowite zabudowanie kąpików sanitarnych w celach wieloosobowych.

Pomimo tego, że przedstawiciele KMP dostrzegają i pozytywnie oceniają fakt przeprowadzanych prac remontowych, stoją oni jednak na stanowisku, iż wykonanie kary pozbawienia wolności winno odbywać się – w myśl przepisu art. 4 zdanie 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm., dalej: k.k.w.) – w sposób *humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego*. Nie ulega wątpliwości, iż pod tym pojęciem kryje się także zapewnienie osadzonym właściwych warunków bytowych. O prawie osadzonych do odpowiednich ze względu na zachowanie zdrowia warunków bytowych mówi też przepis art. 102 pkt 1 k.k.w. Warto zaznaczyć, że także standardy wynikające z prawa międzynarodowego traktują o warunkach bytowych, których zapewnienie należy uznać za konieczne minimum. Należy wskazać na Zalecenie nr 18.1 Zaleceń Rec (2006)² Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjętych przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. (dalej: Europejskie Reguły Więzienne), które stanowi, że *pomieszczenia udostępnione dla więźniów, a w szczególności **pomieszczenia przeznaczone do spania są urządzone w sposób respektujący ludzką godność i tak dalece jak to jest możliwe prywatność oraz spełniają wymogi zdrowotne i higieniczne, przy czym właściwą uwagę przykładają do ich warunków klimatycznych oraz w szczególności do powierzchni podłogi, ilości powietrza mierzonego w metrach kubicznych, oświetlenia, ogrzewania oraz wentylacji.***

W związku z powyższym, przedstawiciele KMP zalecają dalszą kontynuację remontów cel mieszkalnych oraz zabudowę wszystkich kąpoków sanitarnych.

W zakresie sprzętu kwaterunkowego, pracownicy Mechanizmu zwrócili uwagę na zły stan techniczny części łóżek. Fakt ten został również wskazany jako uciążliwy przez część osadzonych, z którymi przeprowadzono rozmowy. Wskazania wymaga, iż część łóżek piętrowych nie posiadało zabezpieczeń przed upadkiem oraz drabinek wiodących do górnego poziomu. W ocenie przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji ich brak może przyczynić się do upadków i spowodować ewentualne uszkodzenia ciała osób, które wchodzą na łóżka korzystając z dostępnego, a nieprzystosowanego do tego wyposażenia celi lub próbując na nie wskoczyć. Dla osób o obniżonej sprawności fizycznej wejście na piętrowe łóżko może okazać się bardzo trudne lub praktycznie niemożliwe. W związku z powyższym wizytujący zalecają systematyczną wymianę łóżek w miarę postępującego procesu ich zużycia oraz wyposażenie wszystkich łóżek piętrowych w drabinki i barierki ograniczające.

W rozmowach indywidualnych, osadzeni wielokrotnie podkreślali niedogodności związane z brakiem ciepłej wody w celach. W sprawie dostarczania ciepłej wody do cel w sytuacji, gdy infrastruktura techniczna na to pozwala Rzecznik Praw Obywatelskich zwracał się już w 2010 r. do Centralnego Zarządu Służby Więziennej. Organ więziennictwa podzielił stanowisko Rzecznika i wskazał, że już przed laty zostały wprowadzone do stosowania wytyczne budowlane, które przewidują montaż w celach instalacji zimnej i ciepłej wody. Przepisy te są stosowane zarówno przy budowie nowych pawilonów mieszkalnych, jak i modernizacji budynków dotychczas użytkowanych. CZSW nie wprowadził wymogu zaniechania dostarczania ciepłej wody do cel mieszkalnych, a jedynie dobowych harmonogramów takich dostaw.

Kąpiel osadzonych odbywa się raz w tygodniu. Zgodnie z uzyskaną od Dyrektora jednostki informacją, w ciągu dwóch miesięcy jednostka wprowadzi drugą kąpiel. Przyjęta praktyka czyni za dość minimalnym standardom międzynarodowym, m.in. regule 19.4 Europejskich Reguł Więziennych, zgodnie z którą *każdy więzień powinien mieć prawo wykąpać się lub wziąć prysznic jeśli to możliwe codziennie, lecz przynajmniej dwa razy w tygodniu (lub w razie potrzeby częściej) w interesie ogólnej higieny*. Można także przytoczyć orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydane w sprawie Ananyev i inni przeciwko Rosji, w którym Trybunał zauważył, że *prawdziwie ludzkie środowisko nie jest możliwe bez łatwego dostępu do toalety czy*

możliwości utrzymania swego ciała w czystości. Trybunał często stwierdzał, że czas na wzięcie prysznica zwykle przyznawany więźniom w aresztach śledczych w Rosji był ograniczony do 15 – 20 minut raz w tygodniu. Był więc oczywiście niewystarczający do zachowania właściwej higieny ciała [orzeczenie w trybie wyroku pilotażowego – 10 stycznia 2012 r., Izba (Seksja I), skargi nr 42525/07 i 60800/08].

Oдноśnie stanu technicznego łaźni zastrzeżenia wizytujących wzbudził jedynie stan ścian i sufitów w łaźni na terenie oddziału IV. Dyrektor jednostki poinformował jednak, iż remont wymienionego pomieszczenia został już zaplanowany oraz że zostanie przeprowadzony. W związku z tym, iż w *sprawozdaniu z działalności działu kwatermistrzowskiego Aresztu Śledczego w Sosnowcu za rok 2013* remont wskazanego pomieszczenia nie został ujęty w planach remontowych na rok 2014, przedstawiciele RPO zwracają się do Dyrektora jednostki z prośbą o udzielenie informacji na temat planowanego terminu przeprowadzenia wymienionej inwestycji.

W łaźniach nie wydzielono również odrębnych stanowisk, które oddzielałyby osadzonych zapewniając im poczucie intymności. Przedstawiciele KMP zalecają zapewnienie skazanym poczucia intymności w trakcie wykonywania przez nich czynności higienicznych. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że Rzecznik Praw Obywatelskich pełniący funkcję Krajowego Mechanizmu Prewencji stoi na stanowisku, że mimo iż przepisy nie odnoszą się szczegółowo do kwestii sposobu udzielania kąpeli osadzonym, należy przyjąć, że tak jak w całym procesie wykonywania kary pozbawienia wolności, obowiązuje tu zasada humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności, z poszanowaniem ich godności. Mając to na względzie przyjąć należy, że kąpiel osadzonych powinna odbywać się w warunkach zapewniających każdemu osadzonemu minimum intymności, odpowiadających pod tym względem ogólnie przyjętym w społeczeństwie standardom, z poszanowaniem godności osobistej. Takie stanowisko podziela również Centralny Zarząd Służby Więziennej, czemu dał wyraz w piśmie z dnia z dnia 15 marca 2010 r. (BPR-0510/932/10/Z-1). Przedstawiciel Centralnego Zarządu Służby Więziennej poinformował również, że przedstawiciele Biura Kwatermistrzowsko - Inwestycyjnego CZSW w toku przeprowadzanych kontroli w zakładach karnych i aresztach śledczych, każdorazowo zwracają uwagę na konieczność wykonania w łaźniach ścianek działowych między stanowiskami prysznicowymi tak, aby zapewnić jednemu osadzonemu jedno stanowisko.

Według uzyskanych od funkcjonariuszy informacji, w Areszcie nie stosuje się praktyki przerywania dostaw prądu do cel mieszkalnych.

Stan pomieszczeń do kontroli osobistych nie wzbudził zastrzeżeń wizytujących. Zastrzeżenia natomiast należy podnieść w stosunku do pomieszczenia do widzeń z obrońcą lub pełnomocnikiem, które zostało wyposażone w kamerę telewizji przemysłowej bez możliwości nasłuchu.

W ocenie pracowników Mechanizmu realizacja spotkań z obrońcą lub pełnomocnikiem w sali, w której zainstalowano kamerę, rodzi poważne obawy co do zapewnienia uczestnikom postępowania karnego prawa do obrony i zachowania tajemnicy adwokackiej. Zgodnie z art. 42 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. W ramach tego prawa należy rozumieć także możliwość nieskrępowanej, realizowanej w sposób poufny wymiany informacji pomiędzy osadzonym a jego pełnomocnikiem. Zdaniem przedstawicieli KMP, w Areszcie Śledczym w Sosnowcu, takie warunki nie są zapewnione, gdyż sam fakt zainstalowania kamery stwarza w świadomości osób osadzonych podejrzenie, iż rozmowa podlega kontroli. Opisany stan rzeczy jest również niezgodny z dyspozycją art. 73a § 4 k.k.w., który stanowi, że *monitorowanie i utrwalanie dźwięku nie może obejmować informacji objętych tajemnicą spowiedzi lub tajemnicą prawnie chronioną*. Mając to na uwadze, pracownicy KMP zalecają usunięcie kamery z pomieszczeń służących do kontaktów z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym bądź wyodrębnienie w tym celu pomieszczenia, w którym kamera nie została zainstalowana.

Wielkość pól spacerowych nie wzbudziła zastrzeżeń wizytujących. Zostały one wyposażone w ławki. W trakcie spaceru, zgodnie z porządkiem wewnętrznym, osadzeni mogą używać wyrobów tytoniowych. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają rozważenie wykonania zadaszania pól spacerowych z uwagi na konieczność umożliwienia korzystania z niego osadzonym również w trakcie opadów atmosferycznych. Tożsame stanowisko wyraził CPT zaznaczając, iż *przyjmuje się jako podstawową gwarancję, że osadzeni powinni mieć możliwość spędzenia przynajmniej jednej godziny ćwiczeń na świeżym powietrzu dziennie (najlepiej jako część szerszego programu zajęć)*. Kluczowe znaczenie ma także to, aby plac ćwiczeń na zewnątrz budynku był

odpowiednio przestronny, a także – w miarę możliwości – dawał schronienie przed niepogodą (Fragment § 48 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3]).

a) Dostosowanie jednostki do potrzeb osób niepełnosprawnych

W Areszcie nie wyodrębniono celi dla osób niepełnosprawnych. Należy w tym miejscu wskazać, iż Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu w orzeczeniu z 2006 r. w sprawie Vincent przeciwko Francji (Nr skargi 6253/03) uznał, że osadzenie osoby niepełnosprawnej w więzieniu, gdzie nie może ona poruszać się, w szczególności, opuścić celi samodzielnie, jest „ponizającym traktowaniem” w rozumieniu art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Przedstawiciele Mechanizmu zalecają wyodrębnienie celi dostosowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnością tak, aby osoby niepełnosprawne mogły samodzielnie korzystać z przysługujących im praw jako osobom pozbawionym wolności.

W kontekście powyższych ustaleń szczególne zainteresowanie przedstawicieli KMP wzbudziła sytuacja pana (*dane usunięto*), osadzonego posiadającego protezę nogi. W trakcie oglądu jednostki zwrócił on uwagę na fakt, iż funkcjonowanie w warunkach osadzenia go w celi niedostosowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnością, znajdującej się w złym stanie technicznym, stanowi znaczne utrudnienie. Wskazał w szczególności, iż zniszczona podłoga stanowi dla niego dużą niedogodność oraz tworzy ryzyko obrażeń powstałych w wyniku ewentualnego upadku. Zasygnalizował również, iż czynności higieniczne, wykonywane przez niego w kącie sanitarnym, doprowadziły do poślizgnięcia oraz upadku. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają podjęcie działań mających na celu poprawę warunków osadzenia pana (*dane usunięto*) poprzez zagwarantowanie mu warunków bytowych adekwatnych do stopnia jego niepełnosprawności.

5. Traktowanie

Z rozmów z osadzonymi wynika, że powszechną formą zwracania się funkcjonariuszy SW do skazanych jest forma per „Pan”. W rozmowach z przedstawicielami KMP przekazali oni, iż funkcjonariusze Służby Więziennej traktują ich kulturalnie i z poszanowaniem godności. Pozytywnie oceniano zarówno zachowanie

funkcjonariuszy działu ochrony, jak i pracę oraz zaangażowanie wychowawców. Nie odnotowano sygnałów świadczących o przejawach zachowań prowokacyjnych.

W trakcie przeprowadzonych rozmów kilku osadzonych sygnalizowało zbywające oraz opryskliwe traktowanie przez lekarzy w trakcie badania. Przedstawiciele KMP zwracają się do Dyrektora jednostki z prośbą o przeprowadzenie działań mających na celu zweryfikowanie powyższych informacji.

Z przekazanych wizytującym informacji wynika, że wśród spraw sądowych prowadzonych przeciwko Aresztowi Śledczemu w Sosnowcu z powództwa osób skazanych najwięcej dotyczyło przeludnienia i warunków bytowych. W roku 2013 wszczęto 13 postępowań, z czego zakończonych zostało 5 (3 wyroki oddalające powództwo oraz 2 wyroki zasądzające odszkodowanie w kwocie 2.000 i 3.000 zł), natomiast w roku 2014 (do dnia wizytacji) wszczęto 14 postępowań, z czego zakończonych zostało 5 (4 wyroki oddalające powództwo i 1 wyrok zasądzający odszkodowanie w wysokości 2.000 zł).

Według otrzymanej dokumentacji w 2013 r. stosowano następujące środki przymusu bezpośredniego: siła fizyczna (9 razy), kajdanki (7 razy), cela zabezpieczająca, kask ochronny, pas obezwładniający jednoczęściowy (każdy z wymienionych środków – 4 razy), pas obezwładniający wieloczęściowy (1 raz). Analiza nagrań z monitoringu zastosowania środków przymusu bezpośredniego nie wzbudziła zastrzeżeń przedstawicieli KMP.

W 2013 r. osadzeni złożyli 145 skarg, z których większość dotyczyła opieki medycznej, warunków odbywania kary oraz traktowania przez funkcjonariuszy. Żadna z wymienionych skarg nie została uznana za zasadną. W omawianym okresie osadzeni złożyli 212 próśb, dotyczących przetransportowania do innych jednostek (106), udzielenia informacji (12) oraz innej tematyki (94). Pozytywnie zostało rozpatrzonych 57, negatywnie 85, a w inny sposób – 70.

6. Dyscyplinowanie

Z przekazanych wizytującym informacji wynika, iż w okresie od 1 stycznia 2013 r. do 16 maja 2014 r. udzielono łącznie 2688 nagród i ulg oraz wymierzono 267 kar dyscyplinarnych. Przedstawiciele KMP pozytywnie oceniają funkcjonującą w Areszcie Śledczym praktykę nagradzania osadzonych. Perspektywa otrzymania nagrody stanowić

może dla skazanych dodatkową zachętę do pracy nad zmianą swojej postawy na społecznie aprobowaną.

7. Prawo do informacji

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest zarządzenie nr 29/2014 Dyrektora Aresztu Śledczego w Sosnowcu z dnia 14 maja 2014 r. w sprawie porządku wewnętrznego obowiązującego w Areszcie Śledczym w Sosnowcu.

Kopie porządku wewnętrznego znajdowały się w poszczególnych celach mieszkalnych. Na ścianach korytarzy wywieszono zostały adresy instytucji krajowych oraz międzynarodowych stojących na straży praw człowieka.

Przedstawiciele KMP zwrócili uwagę, iż część zgromadzonych w bibliotece i udostępnianych osadzonym kodeksów karnych wykonawczych była nieaktualna, w związku z czym przedstawiciele KMP zalecają wyposażenie biblioteki w aktualne akty prawne. Według uzyskanych informacji, orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka jest udostępniane na wniosek osadzonych.

Zgodnie z postanowieniem § 79 - 83 porządku wewnętrznego dyrektor Aresztu i jego zastępca oraz kierownicy działów przyjmują osadzonych, po uprzednim zgłoszeniu, w dni robocze w pokojach wychowawców w oddziałach mieszkalnych, w godz. od 8:00-15:00. Codziennie w dni powszednie dyżur popołudniowy pełni jeden z wychowawców (do godz. 19:00). W dni ustawowo wolne od pracy wychowawca w godzinach od 7:30 do 15:30 pełni dyżur wychowawczy.

a) Prawo do informacji skazanych cudzoziemców

Przedstawiciele KMP przeprowadzili rozmowę z osadzonym w jednostce obywatelem Rumunii, osobą posługującą się płynnie językiem polskim. W związku ze znajomością języka, rozmówca nie wymagał przeprowadzenia rozmowy w jego ojczystym języku. Wskazał, że udzielono mu informacji o przysługujących mu prawach oraz ciążących na nim obowiązkach oraz poinformował, iż ambasada Rumunii została poinformowana o jego osadzeniu w jednostce (nie zwracał się o pomoc).

8. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Widzenia z osobami odwiedzającymi odbywają się w sali widzeń, w której wyodrębniono ok. 15 stolików oraz 2 stanowiska do widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt. Wizytujący bardzo pozytywnie ocenili wyposażenie kącika przeznaczonego do zabaw dziecięcych z uwagi na dużą ilość zabawek dla dzieci. Odnotować jednak należy brak pomieszczenia do realizacji nagrody przewidzianej w art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w., tj. widzenia w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej, uniemożliwia w praktyce jej udzielenie, nawet w przypadku spełniania przez osadzonych warunków do jej przyznania. W ocenie pracowników Mechanizmu, dla zapewnienia równości więźniów wobec prawa władze Aresztu powinny zorganizować i odpowiednio wyposażyć takie pomieszczenie.

Zgodnie z postanowieniami porządku wewnętrznego, widzenia dla tymczasowo aresztowanych odbywają się w pierwszą środę miesiąca w godzinach od 10 do 16 oraz każdą trzecią niedzielę miesiąca w godzinach od 9 do 12. Widzenia osób skazanych odbywają się w każdy wtorek (nazwiska od A do J), czwartek (nazwiska od K do N) i piątek (nazwiska od O do Ź), w godzinach od 9 do 16. Dodatkowe widzenia dla skazanych odbywają się również w pierwszą niedzielę miesiąca (nazwiska od A do J), drugą niedzielę miesiąca (nazwiska od K do N), oraz czwartą niedzielę miesiąca (od O do Ź).

Według uzyskanych od funkcjonariuszy informacji widzenia udzielane są również w czasie kilku najważniejszych dla obrządku rzymskokatolickiego dni świątecznych. Zdaniem przedstawicieli KMP fakt ten winien znaleźć swoje odzwierciedlenie w porządku wewnętrznym. Wyraźne uregulowanie tej kwestii jest niezwykle ważne. Należy bowiem pamiętać, że utrzymywanie bliskich więzi pomiędzy członkami rodziny możliwe jest między innymi dzięki kultywowaniu zwyczaju spotkań w określone dni w roku. Nadto, osoby pracujące mają w te dni, ze względu na zwolnienie z obowiązku świadczenia pracy, niejednokrotnie rzadką szansę na dotarcie do niemieszkających w pobliżu członków rodzin. Podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym zostało uznane za jeden z najważniejszych elementów oddziaływania na skazanych (art. 67 § 3 k.k.w.). Inspirowanie kontaktów skazanych z osobami najbliższym jest jednym z podstawowych elementów oddziaływań penitencjarnych [§ 7 ust. 2 pkt 13 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. Nr 151, poz. 1469)]. W tej mierze

warto również przywołać Europejskie Reguły Więzienne: *władze więzienne winny pomagać więźniom w utrzymaniu odpowiedniego kontaktu ze światem zewnętrznym oraz zapewniać im w tym celu odpowiednie wsparcie materialne* (Reguła 24.1). Warto w tym miejscu przywołać orzeczenie ETPCz, z którego wynika, iż *osoba pozbawiona wolności ma prawo wymagać od władz penitencjarnych poszanowania jego życia rodzinnego, a więc wspomagania go w utrzymywaniu kontaktu ze swoją najbliższą rodziną* (sprawa Messina przeciwko Republice Włoskiej, skarga nr 25498/94, wyrok z dnia 28 września 2000 roku).

9. Prawo do ochrony zdrowia

W Ambulatorium (w którego skład wchodzi gabinet lekarski, gabinet stomatologiczny oraz dyżurka pielęgniarska) zatrudnionych jest 8 lekarzy o następujących specjalizacjach: choroby wewnętrzne, medycyna pracy, stomatologia, psychiatria, chirurgia ogólna, dermatologia, wenerologia, neurologia, otolaryngologia. Oprócz lekarzy w ambulatorium zatrudnione są również 4 pielęgniarki. Zarówno wygląd ambulatorium, jak i 3 osobowej izby chorych, nie wzbudził zastrzeżeń wizytujących – pomieszczenia były wyremontowane oraz estetycznie urządzone.

Według informacji uzyskanych w trakcie przeprowadzonych z osadzonymi rozmów, zasadą obowiązującą w jednostce jest obecność funkcjonariusza Służby Więziennej niewykonującego zawodu medycznego podczas badania lekarskiego. Przedstawiciele KMP przypominają, iż zgodnie z przepisem art. 115 § 8 k.k.w. udzielanie świadczeń medycznych skazanemu odbywającemu karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego – co do zasady – powinno odbywać się pod nieobecność osób trzecich. Wyjątkiem od tej zasady jest sytuacja, gdy osoba wykonująca świadczenie zdrowotne złoży wniosek uzasadniony obawą o bezpieczeństwo, w którym zażąda obecności funkcjonariusza SW. Natomiast w odniesieniu do art. 115 § 7 k.k.w., zgodnie z którym świadczenia medyczne udzielane skazanemu odbywającemu karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego odbywają się w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego, należy przytoczyć sentencję wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 lutego 2014 r., zgodnie z którą art. 115 § 7 zdanie 1 k.k.w. jest niezgodne z art. 47 w związku z art. 31. ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, przez to, że nakazuje obecność funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego podczas udzielania świadczenia zdrowotnego również osobom pozbawionym wolności, co do których nie

jest to konieczne, a także nie określa przesłanek uzasadniających odstąpienie od tego nakazu¹. Należy przypomnieć, iż obecność osoby niewykonyjącej zawodu medycznego podczas badania lekarskiego godzi w prawo do prywatności i jednocześnie stanowi naruszenie tajemnicy lekarskiej. Co więcej, standardy międzynarodowe także zawierają zalecenie, aby poufność badań lekarskich przeprowadzanych w zakładzie karnym była zagwarantowana i respektowana na takich samych zasadach jak w powszechnym systemie opieki zdrowotnej (art. 13 Rekomendacji Nr R (98)7 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich dotyczącej etycznych i organizacyjnych aspektów opieki zdrowotnej w więzieniu).

W związku z powyższym pracownicy Mechanizmu zalecają, aby świadczenia medyczne udzielane skazanym odbywały się bez udziału osób trzecich a obecność funkcjonariuszy SW niewykonyjących zawodu medycznego podczas badania lekarskiego była ograniczona do wyjątkowych przypadków, kiedy takiej asysty ze względów bezpieczeństwa wyraźnie zażąda personel medyczny.

10. Oddziaływania kulturalno-oświatowe

Administracja Aresztu Śledczego w Sosnowcu podejmuje działania w celu organizacji różnego rodzaju zajęć kulturalnych, adresowanych do osób osadzonych. Przykładowo należy wskazać: spotkanie z Andrzejem Zabawą – wielokrotnym mistrzem Polski w hokeju na lodzie, projekcje filmów edukacyjnych i fabularnych, koncert zespołu muzycznego „I to się ceni”, organizację wystawy: „Niemiecki nazistowski Obóz Śmierci Konzentrationslager Auchwitz” oraz „Generał Sikorski: polityk czy żołnierz?”, spotkanie opłatkowe Biskupa Sosnowieckiego z osadzonymi i ich rodzinami.

Z przekazanych wizytującym informacji wynika, że księgozbiór biblioteki zakładowej liczy ponad 6.000 egzemplarzy. Wymiana książek dla każdego oddziału odbywa się raz w tygodniu. W każdym oddziale mieszkalnym znajduje się katalog biblioteczny. Osadzeni zgłaszają chęć wypożyczenia książek wychowawcy do spraw kulturalno – oświatowych, po czym książki dostarczane są do cel. W styczniu 2013 r. Areszt nawiązał współpracę z Miejską Biblioteką Publiczną w Sosnowcu, która na potrzeby biblioteki w Areszcie przekazała nieodpłatnie ponad 1.000 książek. Areszt

¹ Zob.: <http://trybunal.gov.pl/rozprawy/wyroki/art/6723-zasady-udzielania-swiadczen-zdrowotnych-skazanym-odbywajacym-kare-pozbawienia-wolnosci/>

prenumeruje również kilka czasopism („Wprost”, „Newsweek”, „Polityka” oraz dzienniki), które udostępniane są osobom pozbawionym wolności. W 2013 r. przekazano osadzonemu 2.593 egzemplarze gazet i tygodników.

Jednostka dysponuje siecią radiowęzłowa. Wśród nadawanych programów znajdują się: komunikaty, pogadanki, audycje o tematyce prawnej, konkursy tematyczne i retransmisje programów radiowych i telewizyjnych.

11. Zatrudnienie

Według uzyskanych od dyrektora jednostki informacji pracę świadczy 70 osadzonych, z czego 28 poza terenem Aresztu. Głównym pracodawcą jest Skarb Państwa (Gmina Sosnowiec), Klub im. Jana Kiepury, warsztat samochodowy. Wśród zatrudnionych nie było w dniu wizytacji osoby tymczasowo aresztowanej.

12. Prawo do praktyk religijnych

Skazani wyznania rzymsko-katolickiego mają możliwość uczestnictwa w odbywających się w środy, piątki, soboty, niedziele oraz dni świąteczne w kaplicy mszach świętych. Ponadto zatrudniony w jednostce kapelan organizuje katechezy oraz świadczy posługę indywidualną. Warto dodać, że zarówno podczas rozmów indywidualnych jak i rozmów z osadzonymi w wizytowanych celach, skazani bardzo chwalili aktywność księdza i nie przedstawiali uwag w zakresie realizacji przez nich prawa do praktyk religijnych.

Poza działalnością księdza kościoła katolickiego i prawosławnego, odbywają się regularne spotkania z przedstawicielami: Kościoła Zielonoświątkowego, Kościoła Prawosławnego, Towarzystwa Biblijnego i Traktatowego Świadków Jehowy.

13. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

1. Dyrektorowi Aresztu Śledczego w Sosnowcu:

1. zapewnienie udzielania świadczeń medycznych skazanym bez udziału osób trzecich oraz ograniczenie obecności funkcjonariuszy SW niewykonujących zawodu

medycznego podczas badania lekarskiego do wyjątkowych przypadków, kiedy takiej asysty ze względów bezpieczeństwa wyraźnie zażąda personel medyczny;

2. wyodrębnienie celi dostosowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową;
3. zapewnienie osadzonemu (*dane usunięto*) warunków bytowych odpowiednich do stopnia jego niepełnosprawności;
4. pełną zabudowę wszystkich kąpoków sanitarnych;
5. wydzielenie odrębnych stanowisk prysznicowych w łazniach;
6. wymianę łóżek w miarę postępującego procesu zużycia oraz wyposażenie piętrowych łóżek koszarowych w drabinki i barierki ograniczające przed upadkiem;
7. podjęcie działań mających na celu zapewnienie dostaw ciepłej wody do cel mieszkalnych, tak by umożliwić zaspokojenie potrzeb sanitarno-higienicznych osadzonych;
8. kontynuację remontów cel mieszkalnych i kąpoków sanitarnych obejmujących ich wymalowanie, uzupełnienie braków w posadzkach, naprawienie stolarki okiennej i drzwi do kąpoków sanitarnych oraz usunięcie zacieków na sufitach i ścianach;
9. wyodrębnienie pomieszczenia służącego do realizacji nagrody wymienionej w przepisie art. 138 § 1 pkt. 3 k.k.w;
10. usunięcie kamery z pomieszczenia służącego do kontaktów z adwokatem lub pełnomocnikiem będącym adwokatem albo radcą prawnym bądź wyodrębnienie w tym celu pomieszczenia, w którym kamera nie została zainstalowana;
11. rozważenie wykonania zadaszania przynajmniej fragmentu pól spacerowych, tak by osadzeni mogli z nich korzystać również w trakcie opadów;
12. przeprowadzenie szkoleń funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej mających codzienny, bezpośredni kontakt z osadzonymi dotyczących praw człowieka i międzynarodowych standardów wykonywania kary pozbawienia wolności.